

પ્રવચન નં. ૨૫૬ શ્લોક-૧૨૩, ૧૨૪ સોમવાર, જેઠ વદ ૯, તા. ૧૮-૦૬-૧૯૭૯

(‘સમયસાર’) ૧૨૩ કળશ. ૧૨૨માં આવી ગયું કે, શુદ્ધનય ત્યાગવા યોગ્ય નથી. એટલે શું ? વ્યવહારનય ત્યાગવા યોગ્ય છે. બે વાત થઈ ને એમાં ? આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, એનું પરિણમન ને દષ્ટિ (થઈ) એ છોડવા લાયક નથી. અને તેના અત્યાગથી કર્મબંધ થતો નથી, તેના ત્યાગથી બંધ થાય અને તેના અત્યાગથી બંધ થતો નથી. એટલે ? શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ, એનો જેને ત્યાગ નથી તેને બંધ થતો નથી. અને જેને વ્યવહારનો ત્યાગ છે એને બંધ થતો નથી. આહા..હા...! અને જેને વ્યવહારનો અત્યાગ છે એને બંધ થાય છે. તાત્પર્ય કહ્યું છે ને ? અહીં એ શ્લોક(માં) તાત્પર્ય છે, રહસ્ય છે. તાત્પર્ય એટલે રહસ્ય. આખા સિદ્ધાંતનું આ રહસ્ય છે.

મુમુક્ષુ :- સિદ્ધાંતનો સાર શું ?

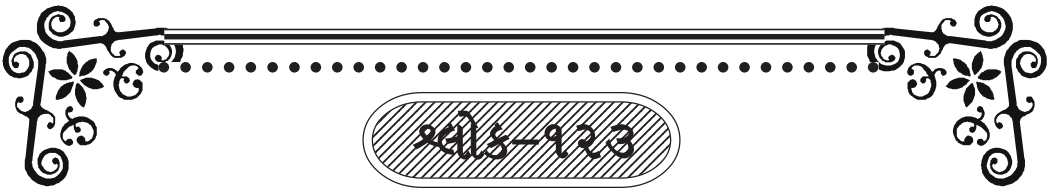
ઉત્તર :- તાત્પર્ય ઈ સાર છે, રહસ્ય છે. આહા..હા...! ગમે એટલા પછી બાર અંગ ભણો, વાંચો. વાત ઈ કે, આ ચૈતન્યવસ્તુ પૂર્ણ શુદ્ધ આનંદ, એની શ્રદ્ધા અને એનું પરિણમન

(થાય) તે છોડવા જેવું નથી. એને છોડીને વ્યવહાર આદરવા જેવો નથી. એને છોડે નહિ તો બંધ થાય નહિ. એને છોડે નહિ તો બંધ થાય નહિ. એને વ્યવહારને (ગ્રહ) તો બંધ થાય. વ્યવહારને છોડે તો અબંધ રહે અને વ્યવહારને આદરે તો બંધ થાય. આહા..હા...! એમાં આવી ગયું ને ઈ ? 'તેના અત્યાગથી (કર્મનો) બંધ થતો નથી...' જેને શુદ્ધ સ્વરૂપની દૃષ્ટિ થઈ અને શુદ્ધનું પરિણમન થયું, ઈ જેણે છોડ્યું નથી એટલે કે તેના આદરમાં છે એને બંધ થતો નથી. આહા..હા...! અને જેણે શુદ્ધનયને છોડી છે અને અશુદ્ધ એવો વ્યવહારનયને જેણે ગ્રહણ કર્યો છે એને બંધ (થશે). અહીં તો ચોખ્ખી વાત છે. તાત્પર્ય છે, હોં ! તાત્પર્ય (લખ્યું) છે ને ? 'इदम् एव तात्पर्य' આ રહસ્ય છે. આહા..હા...! નિશ્ચય અને વ્યવહારનયનું આ રહસ્ય છે.

જેણે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, પરમ આનંદ ને અમૃતનો સાગર, એનો જેણે સ્પર્શ કરીને આદર કર્યો અને અનુભવ્યો અને જેને શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટ થઈ તે છોડવા જેવું નથી. કેમકે તેનાથી મુક્તિ છે. અને વ્યવહાર છોડવા જેવો છે. કેમકે એને છોડ્યે મુક્તિ છે. વ્યવહારને ન છોડે બંધન છે. આહા..હા...! ઈ તાત્પર્ય(ભૂત) આખી વાત (છે). ઈ શ્લોક જ એવો મૂક્યો છે. 'इदम् एव तात्पर्य हेयः शुद्धनयो न हि।' આહા..હા...! લાખ વાત થઈ હોય અને અનેક પ્રકારના નયના અને પ્રમાણના પ્રકાર આવે પણ આ ચીજ જે છે, શુદ્ધ સ્વરૂપ (જે) રાગથી ભિન્ન એવું જે શુદ્ધ સ્વરૂપનું પરિણમન એ જ મોક્ષનો માર્ગ (છે), એનાથી બંધ નથી પણ એનાથી મુક્તિ છે. અને શુદ્ધનયને છોડી અને રાગને, વ્યવહારનયને આદર કરશે એને મુક્તિ નથી, એને બંધ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારને જાણવાલાયક રાખીએ તો ?

ઉત્તર :- જાણવાલાયકનો અર્થ એવો કે, છે એમ જાણ્યું, પણ છે બંધનું કારણ. જાણવાલાયક છે કે નહિ ? પણ જાણવાલાયક એકલો છે ? બંધનું કારણ છે. આહા..હા...!

શ્લોક-૧૨૩

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

ધીરોદારમહિમ્ન્યનાદિનિધને બોધે નિબધનન્ધૃતિં
ત્યાજ્યઃ શુદ્ધનયો ન જાતુ કૃતિભિઃ સર્વઙ્કષઃ કર્મણામ્ ।
તત્રસ્થાઃ સ્વમરીચિચક્રમચિરાત્સંહત્ય નિર્યદ્ધહિઃ
પૂર્ણ જ્ઞાનઘનૌઘમેકમચલં પશ્યન્તિ શાન્તં મહઃ ॥૧૨૩॥

ફરી, 'શુદ્ધનય છોડવાયોગ્ય નથી' એવા અર્થને દઢ કરનારું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [ધીર-ઉદાર-મહિમ્નિ અનાદિનિધને બોધે ધૃતિં નિબધનન્ શુદ્ધનયઃ] ધીર (ચળાયળતા રહિત) અને ઉદાર (સર્વ પદાર્થોમાં વિસ્તારયુક્ત) જેનો મહિમા છે એવા અનાદિનિધન જ્ઞાનમાં સ્થિરતા બાંધતો (અર્થાત્ જ્ઞાનમાં પરિણતિને સ્થિર રાખતો) શુદ્ધનય - [કર્મણામ્ સર્વકષઃ] કે જે કર્મોને મૂળથી નાશ કરનારો છે તે - [કૃતિભિઃ] પવિત્ર ધર્મો (સમ્યગ્દષ્ટિ) પુરુષોએ [જાતુ] કદી પણ [ન ત્વાજ્યઃ] છોડવાયોગ્ય નથી. [તત્રસ્થાઃ] શુદ્ધનયમાં સ્થિત તે પુરુષો, [બહિઃ નિર્યત્ સ્વ-મરીચિ-ચક્રમ્ અચિરાત્ સંહત્યા] બહાર નીકળતા એવા પોતાનાં જ્ઞાનકિરણોના સમૂહને (અર્થાત્ કર્મના નિમિત્તે પરમાં જતી જ્ઞાનની વિશેષ વ્યક્તિઓને) અલ્પ કાળમાં સમેટીને, [પૂર્ણ જ્ઞાન-ઘન-ઓઘમ્ એકમ્ અચલં શાન્તં મહઃ] પૂર્ણ, જ્ઞાનઘનના પુંજરૂપ, એક, અચળ, શાંત તેજને-તેજઃપુંજને- [પશ્યન્તિ] દેખે છે અર્થાત્ અનુભવે છે.

ભાવાર્થ :- શુદ્ધનય, જ્ઞાનના સમસ્ત વિશેષોને ગૌણ કરી તથા પરનિમિત્તથી થતા સમસ્ત ભાવોને ગૌણ કરી, આત્માને શુદ્ધ, નિત્ય, અભેદરૂપ, એક ચૈતન્યમાત્ર ગ્રહણ કરે છે અને તેથી પરિણતિ શુદ્ધનયના વિષયસ્વરૂપ ચૈતન્યમાત્ર શુદ્ધ આત્મામાં એકાગ્ર-સ્થિર-થતી જાય છે. એ પ્રમાણે શુદ્ધનયનો આશ્રય કરનારા જીવો અલ્પ કાળમાં બહાર નીકળતી જ્ઞાનની વિશેષ વ્યક્તિઓને સંકેલીને, શુદ્ધનયમાં (આત્માની શુદ્ધતાના અનુભવમાં) નિર્વિકલ્પપણે ઠરતાં સર્વ કર્મોથી ભિન્ન કેવળ જ્ઞાનસ્વરૂપ, અમૂર્તિક પુરુષાકાર, વીતરાગ જ્ઞાનમૂર્તિસ્વરૂપ પોતાના આત્માને દેખે છે અને શુકલધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીને અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવે છે. શુદ્ધનયનું આવું માહાત્મ્ય છે. માટે શુદ્ધનયના આલંબન વડે જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ઊપજે નહિ ત્યાં સુધી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોએ શુદ્ધનય છોડવાયોગ્ય નથી એમ શ્રી ગુરુઓનો ઉપદેશ છે. ૧૨૩.

શ્લોક ૧૨૩ ઉપર પ્રવચન

૧૨૩ (કળશ).

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

ધીરોદારમહિમ્ન્યનાદિનિધને બોધે નિબધનન્ધૃતિં
ત્યાજ્યઃ શુદ્ધનયો ન જાતુ કૃતિભિઃ સર્વકષઃ કર્મણામ્ ।
તત્રસ્થાઃ સ્વમરીચિચક્રમચિરાત્સંહત્યા નિર્યદ્બહિઃ
પૂર્ણ જ્ઞાનઘનૌઘમેકમચલં પશ્યન્તિ શાન્તં મહઃ ॥૧૨૩॥

આ..હા..હા...! [ધીર-ઉદાર-મહિમ્નિ અનાદિનિધને બોધે ધૃતિં નિબધનન્ શુદ્ધનયઃ] કેવું છે સ્વરૂપ ? ‘ધીર (ચળચળતા રહિત)...’ છે. ભગવાન અંદરમાં શુદ્ધ જે ધ્રુવ, શુદ્ધ તે ચળચળતા રહિત છે. ‘ઉદાર...’ છે. ‘(સર્વ પદાર્થોમાં વિસ્તારયુક્ત)...’ એટલે કે બધા પદાર્થને જાણે એવું એ ઉદાર છે. પોતે એક પદાર્થમાં આવું જ્ઞાન થયા છતાં એ જ્ઞાન બધા પદાર્થને જાણે એવું ઉદાર છે. આહા..હા...!

‘જેનો મહિમા...’ આ..હા..હા...! ઉદાર છે. જેનો મહિમા ઉદાર છે. જેના જ્ઞાનની પર્યાય શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુને અવલંબને પ્રગટી તે લોકાલોકને જાણવાની તાકાત રાખે છે, એવી એની મહિમા છે. ‘જેના મહિમા છે એવા અનાદિનિધન જ્ઞાનમાં...’ અનાદિનિધન – અનાદિ એટલે આદિ નહિ, અનિધન એટલે અંત નહિ. જેની શરૂઆત નહિ અને જેનો છેડો નહિ, એવો અનાદિઅનંત આત્મા (છે). આહા..હા...! એવા અનાદિઅનંત જ્ઞાનમાં એટલે કે આત્મામાં ‘સ્થિરતા બાંધતો...’ આહા..હા...! ખીલે જેમ બાંધે છે ને ? એમ આ ધ્રુવમાં આત્માની પર્યાયને બાંધતો. આહા..હા...! અનાદિઅનંત જે આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ, એમાં સ્થિરતા કરતો. આ..હા...! ‘(અર્થાત્ જ્ઞાનમાં પરિણતિને સ્થિર રાખતો)...’ સ્થિર કરતો. શુદ્ધ સ્વરૂપ, તેમાં તેની સ્થિરતાને સ્થિર રાખતો.

‘શુદ્ધનય – કે જે કર્મોને મૂળથી નાશ કરનારો છે...’ આહા..હા...! ‘આસ્રવ અધિકાર’ છે ને ! ‘કર્મોને મૂળથી નાશ કરનારો...’ આહા..હા...! એ જેણે ચૈતન્ય શુદ્ધની દૃષ્ટિ કરી અને અનુભવ કર્યો, એ શુદ્ધનય કર્મોને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખે છે. મૂળ વસ્તુને જ્યાં પકડી, ચૈતન્યવન અનાદિઅનંત મૂળ (વસ્તુને) જ્યાં પકડી ત્યાં કર્મનો મૂળમાંથી નાશ થઈ જાય છે. આ મૂળને પકડ્યું તો આનું મૂળ નાશ થાય છે. આહા..હા...!

‘કર્મોને મૂળથી નાશ કરનારો છે તે...’ [કૃતિભિઃ] ‘પવિત્ર ધર્મી...’ આહા..હા...! ધર્મોને ‘પવિત્ર ધર્મી’ એવી ઉપમા આપી. [કૃતિભિઃ] [કૃતિભિઃ] છે ને ? [કૃતિભિઃ] [કૃતિભિઃ] એટલે સમકિતી. [કૃતિભિઃ] એટલે સમકિતી. જેણે કાર્ય કર્યું છે. આહા..હા...! જે આ ચૈતન્ય શુદ્ધ દળ, એને દૃષ્ટિમાં લીધો છે એણે કાર્ય કર્યું છે. એ કાર્ય કરનારો (છે માટે) એને અહીં સમકિતી કહે છે. આહા..હા...!

‘પવિત્ર ધર્મી (સમ્યગ્દૃષ્ટિ) પુરુષોએ...’ એટલે આત્માએ. સમ્યક્દૃષ્ટિ આત્માએ ‘કદી પણ...’ [ન ત્વાજ્યઃ] આ..હા...! ‘છોડવાયોગ્ય નથી.’ કોઈ ક્ષણે પણ શુદ્ધનય – સ્વનો આશ્રય છે એ શુદ્ધ પરિણતિ છોડવા જેવી નથી. આહા..હા...! આકરું કામ ઘણું. એક આદરણીય છે ત્યારે એક હેય છે. છે ને ? ‘હિ’ આવે છે ને ? આ..હા...! [તત્રસ્થાઃ] ‘શુદ્ધનયમાં સ્થિત તે પુરુષો...’ જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાન, એમાં જે આત્માઓ સ્થિત છે. આહા..હા...! [બહિઃ નિર્યત્ સ્વ-મરીચિ-ચક્રમ્ અચિરાત્ સંહત્યા] આહા..હા...! એ જીવોએ ‘બહાર નીકળતા એવા પોતાનાં જ્ઞાનકિરણો...’ જ્ઞાનની કિરણો બહારમાં જાતી, રાગમાં કે એમાં જોડાતી એને

સમેટી લે. આહા..હા...!

જ્ઞાનની કિરણો (એટલે કે) પર્યાય જે બહાર દયા, દાન, વ્રતાદિમાં જતી હોય... આહા..હા...! તેને પણ સમેટી લ્યે. આહા..હા...! સંકેલી લ્યે. છે ? ‘જ્ઞાનકિરણોના સમૂહને...’ ‘બહાર નીકળતા એવા પોતાનાં...’ (જ્ઞાનકિરણો). પોતાની જે જ્ઞાનની પર્યાય – ઉપયોગ બહાર જતી હોય તેને. ‘(અર્થાત્ કર્મના નિમિત્તે પરમાં જતી જ્ઞાનની વિશેષ વ્યક્તિઓને)...’ એટલે મૂળ તો વિકાર. જ્ઞાન અંદરમાંથી (છૂટીને) બહાર જાય ત્યાં વિકાર (ઉત્પન્ન થાય છે). (એ વ્યક્તિઓને) ‘અલ્પ કાળમાં સમેટીને...’ આહા..હા...! રાગમાં જતું જ્ઞાન, એને અલ્પ કાળમાં સમેટીને. પછી કરશું, પછી કરશું, પછી કરશું, એમ નહિ એમ કહે છે. આહા..હા...! જે જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ! શુભાશુભ રાગમાં એ જ્ઞાનનું કિરણ જતું તેને ‘અલ્પ કાળમાં સમેટીને...’ આહા..હા...! કેમકે જે પરમાં જતું (એ) તો બંધનું કારણ છે. એથી એને અલ્પ કાળમાં સમેટી આત્મામાં સમાવે. આહા..હા...!

‘અલ્પ કાળમાં...’ (સમેટીને) ‘પૂર્ણ, જ્ઞાનઘન...’ [પૂર્ણ જ્ઞાન-ઘન-ઓઘમ્ એકમ્ અચલં શાન્તં મહઃ] ‘પૂર્ણ, જ્ઞાનઘનના પુંજરૂપ...’ પ્રભુ એકલો પુંજ – જ્ઞાનનો ઢગલો ! સમજણનો પિંડ ! જ્ઞાનનો રસકંદ ! ધ્રુવ ! આ..હા..હા...! એવો જે જ્ઞાનનો પુંજ. જ્ઞાનઘનના પુંજમાં. જ્ઞાનઘનરૂપી પુંજમાં, ‘પુંજરૂપ, એક,...’ આહા..હા...! એ એક સ્વરૂપ છે તેમાં સ્થિર થાય. અનેકપણા તરફ વળતું હોય એને છોડી દે. રાગાદિભાવ(ને છોડી દે).

એક તો એ કીધું, ‘પૂર્ણ, જ્ઞાનઘનના પુંજરૂપ...’ બે ‘એક,...’ વસ્તુ એકરૂપ છે. ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... ચૈતન્ય... અનાદિનિધન એકરૂપ વસ્તુ છે. એમાં સમેટી લ્યે. ઊલટી પ્રવૃત્તિ જતી હોય તો (એમાંથી) ખસીને આમ લાવી દે. ‘અચળ,...’ છે. એવો ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ અચળ છે. આ..હા...! ‘શાંત તેજને...’ શાંત તેજ ! શાંતિ – ઉપશમરસથી ભરેલો ! આ..હા..હા...! શાંતપુંજ – શાંત તેજનો પુંજ ! (એ) ‘તેજ:પુંજને દેખે છે...’ પર તરફની વૃત્તિ ખેંચીને આત્મા ઉપર આવે છે ત્યારે પોતાના આવા પૂર્ણને, પૂર્ણ જ્ઞાનઘન પુંજરૂપને, એકને, અચળને, શાંત તેજને, શાંત તેજના પુંજને ‘અનુભવે છે.’ દેખે છે એટલે અનુભવે છે. એનું નામ આત્માનું જ્ઞાન અને આત્માનો અનુભવ, એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ. આહા..હા...!

‘ન ત્યાજ્યઃ’ આમાં ક્યાંક આવ્યું હતું. પહેલામાં આવ્યું હતું ને ? આમાંય આવ્યું ‘ન ત્યાજ્યઃ’ (એટલે કે શુદ્ધનયનો) ત્યાગ ન કરવો, એમ. રાગનો ત્યાગ કરવો. પરવસ્તુના ત્યાગ-ગ્રહણની અહીં વાત નથી. પરવસ્તુનો ત્યાગ-ગ્રહણ આત્મામાં છે જ નહિ. આહા..હા...! રાગ જે છે તે ત્યાજ્ય (છે) અને સ્વભાવ જે છે તે અત્યાજ્ય (છે). સ્વભાવનો આદર, સત્કારનું પરિણમન (અને) રાગનો અભાવ. આહા..હા...! આવું સમજવું પહેલું કઠણ પડે માણસને (એટલે) લોકો ક્રિયાકાંડમાં તણાય ગયા, એમાં ધર્મ મનાઈ ગયો.

ભાવાર્થ :- ‘શુદ્ધનય, જ્ઞાનના સમસ્ત વિશેષોને ગૌણ કરી...’ શું કહે છે ? કે, જ્ઞાન છે તે મતિ ને શ્રુત ને અવધિના જે ભેદ છે એ ઉપરનું લક્ષ છોડી દેવે. સમ્યક્દષ્ટિ જીવ (એને) આત્માના સ્વભાવનો ધર્મનો અનુભવ કરવો હોય ત્યારે જ્ઞાનના ભેદો જે છે એને છોડી દેવે, ગૌણ કરે. આહા..હા...! લ્યો ઠીક ! ગૌણ કરે.

‘પરનિમિત્તથી થતા સમસ્ત ભાવોને ગૌણ કરી,...’ બે (વાત) થઈ. એક તો જ્ઞાનના ભેદ પડે છે એને ગૌણ કરી નાખે, અભેદ ઉપર દષ્ટિ કરે અને પરનિમિત્તથી થતાં રાગાદિ, એને ગૌણ કરીને સ્વભાવ તરફ દષ્ટિ કરે. આહા..હા...! આવો માર્ગ છે. ‘પરનિમિત્તથી થતા સમસ્ત ભાવો...’ પહેલામાં એમ હતું, જ્ઞાનના સમસ્ત વિશેષો, જ્ઞાનના સમસ્ત વિશેષો તેને ગૌણ કરીને. અહીં (એમ કહ્યું કે) પરનિમિત્તથી થતા વિકલ્પો – એ સમસ્ત વિકલ્પોને છોડી દઈને.

‘આત્માને શુદ્ધ,...’ જ્ઞાનના ભેદોનું લક્ષ છોડી દઈ (એટલે કે) ગૌણ કરીને. ભલે અભાવ નહિ. અને પરનિમિત્તથી થતા રાગાદિ વિકલ્પ, એને ગૌણ કરીને. હવે શું કરવું ? કે, ‘શુદ્ધ, નિત્ય, અભેદરૂપ,...’ ભગવાન પવિત્ર છે. આહા..હા...! એકલો પવિત્રતાની ખાણ છે ! આહા..હા...! [કૃતિમિ:] નહોતું (આવ્યું) ? સમ્યક્દષ્ટિ પવિત્ર ધર્મી એમ કહ્યું છે ને ! [કૃતિમિ:] ઓલામાં આવ્યું છે. એટલે પવિત્ર ધર્મી. આહા..હા...! પોતાના જે પવિત્ર ગુણો છે તેનો જે અર્થ થયો. અભેદથી, અભેદ, હોં ! ગુણભેદ પણ નહિ. એને ‘અભેદરૂપ,...’ (કહે છે).

‘એક ચૈતન્યમાત્ર ગ્રહણ કરે છે...’ આહા..હા...! સમ્યક્દષ્ટિ આવા આત્માને ગ્રહણ કરે છે. ભેદના પ્રકારને ગૌણ કરી, પરનિમિત્તથી થતા વિકલ્પોને પણ છોડી.. આહા..હા...! ગૌણ કેમ કહ્યું ? કે, ભલે ટળી ન જાય પણ તેનો આશ્રય છોડી તેનું લક્ષ છોડી દઈને, એમ. રહે, રાગાદિ રહે. પર્યાયના ભેદાદિ રહે પણ ગૌણ કરી, એના ઉપરનું લક્ષ છોડી દઈ. રાગાદિ રહે, પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી (રહે) પણ તેનું લક્ષ છોડીને (એમ કહેવું છે). આહા..હા...! આ ધર્મ કરનારને આ કરવું પડશે એમ કહે છે. ત્યારે ધર્મ થશે. આહા..હા...!

‘ગ્રહણ કરે છે અને તેથી પરિણતિ શુદ્ધનયના વિષયસ્વરૂપ...’ પરિણતિ એટલે વર્તમાન દશા ‘શુદ્ધનયના વિષયસ્વરૂપ ચૈતન્યમાત્ર...’ શુદ્ધનયનો વિષય તો ચૈતન્યમાત્ર એક ધ્રુવ, અખંડ, અભેદ, એક (છે). આહા..હા...! એવો જે વિષય ‘ચૈતન્યમાત્ર શુદ્ધ આત્મામાં એકાગ્ર-સ્થિર-થતી જાય છે...’ પરિણતિ (સ્થિર થતી જાય છે). આ રીતે આત્મા શુદ્ધમાં (પરિણતિની) એકાગ્રતા થતી જાય છે. લ્યો, આ એકાગ્રતાનું આવ્યું ! ‘દેવીલાલજી’ ! વિકલ્પથી એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરવો એ નહિ. આહા..હા...! એ વસ્તુ છે ભગવાન આનંદકંઠ, શુદ્ધ, અભેદ, એકરૂપ, તેમાં એકાગ્ર થતો જાય છે. તેમાં પરિણતિ સ્થિર થતી જાય (છે).

‘એ પ્રમાણે શુદ્ધનયનો આશ્રય કરનારા જીવો...’ આ પ્રમાણે ભગવાન પૂર્ણ અભેદ

ચૈતન્યનો આશ્રય કરનારા જીવો ‘અલ્પ કાળમાં બહાર નીકળતી જ્ઞાનની વિશેષ વ્યક્તિઓ...’ બહાર નીકળતી જ્ઞાનની (વ્યક્તિઓ) એટલે ભેદો. અને ‘સર્વ કર્મોથી ભિન્ન કેવળ જ્ઞાનસ્વરૂપ, અમૂર્તિક પુરુષાકાર,...’ આ..હા...! પુરુષના આકારે આકાર છે. સ્ત્રીના શરીરમાં રહેલો આત્મા પણ, છે તો એ પોતે પોતાના પૂર્ણ સ્વરૂપરૂપ જ છે. એનો એ પણ પુરુષાકાર કહેવામાં આવે છે, એને પુરુષાકાર કહેવામાં આવે છે. આ..હા..હા...! ‘વીતરાગ જ્ઞાનમૂર્તિસ્વરૂપ...’ આ..હા..હા...! વીતરાગ જ્ઞાનસ્વરૂપ ‘પોતાના આત્માને દેખે છે...’ આ..હા..હા...!

કેટલી અર્થકારે સ્પષ્ટતા કરી છે ! પેલા કહે, નહિ. આચાર્યનું કથન લાવો. પણ આચાર્યના કથનમાં ગંભીરતા ઘણી છે અને પંડિતો થયા એવા કે એનું સ્પષ્ટીકરણ બહુ સારું કર્યું. ‘બનારસીદાસ’, ‘ટોડરમલ’ આ..હા...! ચર્ચામાં એમ થયું ને ત્યાં ? કેવું કહેવાય ગામ ? ‘ખાણીયા.. ખાણીયા !’ ‘ખાણીયા’માં ચર્ચા થઈ તો એ લોકો કહે, પંડિતોના શબ્દો નહિ, આચાર્યોના (કથનો) ચર્ચામાં લાવો. ‘ફૂલચંદજી’ કહે, આચાર્યો, મુનિ અને પંડિતો બધાના જોશે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, દેશભાષા પંડિતોએ કરી એ બધું જોશે. ‘બનારસીદાસ’માં પણ ત્રણ ભાષા આવે છે. આ..હા..હા...! કારણ કે, પંડિતોએ સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું છે. એટલે એને ઈ ખટકે. શાસ્ત્રોમાં ગંભીર વાત ગંભીર છે. ગંભીરને સ્પષ્ટ (રીતે) સાધારણ માણસને સમજાય એ રીતે (અર્થકારે અર્થ) કર્યા. ‘ટોડરમલ’, ‘બનારસીદાસ’, ‘ભાગચંદજી’, ‘જયચંદજી’, ‘હેમરાજજી’ પણ. આ..હા..હા...!

એવા ‘જીવો અલ્પ કાળમાં બહાર નીકળતી જ્ઞાનની વિશેષ...’ વ્યક્તિઓ એટલે ભેદો, એને ‘સંકેલીને,...’ એકરૂપ જ્ઞાનરૂપ થઈ જાય. આ..હા..હા...! ભેદને પણ છોડી દઈ. રાગને તો છોડ, પણ ભેદને છોડ. કેમકે ભેદ ઉપર લક્ષ જશે તો રાગ થશે. આ..હા..હા...! નિમિત્ત ઉપર લક્ષ જશે તો રાગ થશે અને કર્મના નિમિત્તે થતા રાગ થાય પણ ભેદ ઉપર લક્ષ જશે (તોપણ) રાગ થશે. આ..હા..હા...! એટલે નિમિત્તને છોડી, ભેદને છોડી, કર્મના નિમિત્તથી થતા વિકારને પણ છોડી... આ..હા..હા...! નિર્વિકારી ભગવાન અંદર એકરૂપે બિરાજે છે એનો અનુભવ કરવો. આ..હા..હા...! અહીંયાંથી ધર્મની શરૂઆત અહીંથી છે. બાકી બધી વાતું (છે). મૂળ વાત ઉપરથી ગઈ, પડી રહી.

આ..હા..હા...! વસ્તુ છે આખી, પૂર્ણ સ્વરૂપ (છે), અખંડ છે, અભેદ છે. એને ભેદનું લક્ષ છોડી, રાગનું લક્ષ છોડી.. આ..હા..હા...! અખંડ જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ ભૂતાર્થ જે છે તેના ઉપર દષ્ટિ લગાવ, તેનો અનુભવ કર. આવું છે.

‘શુદ્ધનયમાં (આત્માની શુદ્ધતાના અનુભવમાં) નિર્વિકલ્પપણે ઠરતાં...’ જોયું ? આ..હા..હા...! અહીં તો વાત જ (આ છે). વિકલ્પથી નિર્ણય કરે એ નહિ. અંદર નિર્વિકલ્પપણે ઠરતાં, ભેદ ઉપર લક્ષ નહિ તો વિકલ્પ(નો) તો ક્યાં પ્રશ્ન (છે) ? આ..હા..હા...! જ્ઞાનના ભેદો, દર્શનના ભેદો, એવા ભેદ પર્યાયમાં છે એનું પણ લક્ષ છોડીને. રાગના વિકલ્પની તો વાત શી કરવી ?

આહા..હા...! એવો નિર્વિકલ્પ આત્મા... આ..હા..હા...! 'નિર્વિકલ્પપણે ઠરતાં...' આ..હા...! સ્વરૂપમાં ભેદ અને રાગનું લક્ષણ છોડીને ઠરતાં. 'સર્વ કર્મોથી ભિન્ન કેવળ જ્ઞાનસ્વરૂપ,...' એકલો જ્ઞાનસ્વરૂપ 'અમૂર્તિક પુરુષાકાર,...' આ..હા..હા...! 'વીતરાગ જ્ઞાનમૂર્તિસ્વરૂપ...' એ તો વીતરાગ જ્ઞાનમૂર્તિસ્વરૂપ પ્રભુ છે. આહા..હા...! આકરું લાગે. અહીં જાવું.

એક તો બહારના ધંધા-ફંદા છોડી પછી કર્મના નિમિત્તથી થતાં રાગને છોડી, પછી જ્ઞાનાદિના મતિ-શ્રુત (આદિ) ભેદ પડે એને છોડી.. આ..હા...! નિર્વિકલ્પ વસ્તુમાં ઠર. ત્યારે તેને મોક્ષનો માર્ગ (પ્રગટ) થાય. આ..હા...! ઈ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રનો અંશ સાથે આવે. આહા..હા...! બહુ સરસ લખ્યું છે. આસ્રવનો અધિકાર (બહુ સરસ છે). આહા..હા...! આ તો પંડિતે બહુ સારું (સ્પષ્ટીકરણ) કર્યું (છે).

'વીતરાગ જ્ઞાનમૂર્તિસ્વરૂપ પોતાના આત્માને દેખે છે અને...' એ ધર્મધ્યાન (થયું). 'અને શુક્લધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીને...' આગળ જતાં અંદર શુક્લધ્યાનમાં (આવે). આ પહેલું ધર્મધ્યાન (થયું). નિશ્ચય ધર્મધ્યાન, હોં ! પછી નિશ્ચય શુક્લધ્યાન. ત્યાં શુક્લધ્યાનનો તો એક જ પ્રકાર જ હોય છે. ધર્મધ્યાનના બે પ્રકાર હોય છે - વ્યવહાર અને નિશ્ચય. એ નિશ્ચય ધર્મધ્યાનમાં આવી, આગળ વધી અને 'અને શુક્લધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીને અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવે છે.' આહા..હા...! એની તાકાત અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટવાની છે ! આ..હા..હા...! એનાંમાં પૂર્ણ જ્ઞાન ને પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ વીર્ય ભર્યું છે. આહા..હા...! એનો જેણે આશ્રય લીધો અને ભેદાદિનો આશ્રય છોડ્યો તો પહેલો તો શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપમાં ઠરે છે અને આગળ વધતાં શુક્લધ્યાનમાં (આવે છે). શુક્લ એટલે ઉજળું ધ્યાન. ઉજળા ધ્યાનમાં જતાં કેવળજ્ઞાન થાય છે. લ્યો, અહીં તો પહેલેથી ઠેઠ સુધી વાત કરી. આમ છે. આમાં વ્યવહાર કરવો ને વ્યવહારથી થાય ને એ કાંઈ ન આવ્યું. 'ગુલાબચંદ્રજી' ! આહા..હા...!

આ પંડિત લખે છે, હોં આ ! આ 'જયચંદ' પંડિત છે ને આ ! 'પ્રવચનસાર'ના 'હેમરાજ' (પંડિત છે). આ 'સમયસાર'(નો ભાવાર્થ) 'જયચંદ્રજી' પંડિત (લખે છે).

'અંતર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવે છે.' આ..હા..હા..હા...! એ શુદ્ધનયનું આવું માહાત્મ્ય છે. એટલે કે આત્મા શુદ્ધ પૂર્ણ છે એના પરિણમનનું આ માહાત્મ્ય છે. વ્યવહારનું માહાત્મ્ય નથી કે વ્યવહાર એને આગળ લઈ જાય. આહા..હા...! વ્યવહાર તો લક્ષમાંથી છોડી દીધો છે. આહા..હા...! ત્રિકાળી જ્ઞાયકસ્વરૂપ પૂર્ણ આનંદ, નિત્યાનંદ પ્રભુ, એકરૂપ, અભેદ છે તેમાં ઠરતાં... આ..હા..હા...! બાહ્યથી દષ્ટિને સંકેલીને, નિમિત્તથી, રાગથી અને ભેદથી (સંકેલીને). આ..હા..હા...! નિમિત્તથી સંકેલીને પૂર્ણ શુદ્ધ ઉપર આવવું, રાગને સંકેલીને વીતરાગ સ્વભાવ તરફ આવવું, ભેદને છોડીને અભેદમાં આવવું. આહા..હા...! છે તો એક સમય, હોં ! એકસાથે (થાય છે). સમજાવવા માટે (ક્રમ પડે છે). બાકી આમ ચૈતન્યજ્યોત પરમાત્મા, એમાં ઠરતાં, ભેદ છૂટી જાય છે, રાગ છૂટી જાય છે (અને) નિમિત્ત તો એમાં છે જ નહિ.

આહા..હા...! એને અહીંયાં આસ્રવ રહિત મોક્ષમાર્ગ કહે છે. આ 'આસ્રવ અધિકાર' છે ને ! આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- આસ્રવનો અભાવ થાય.

ઉત્તર :- આસ્રવનો અભાવ એ ધર્મ છે, એમ બતાવવું છે. તેથી તાત્પર્ય કહે છે ને ? શુદ્ધનયનું તાત્પર્ય - રહસ્ય આ છે. શુદ્ધનય ત્યાગવા યોગ્ય નથી અને તેના અત્યાગે જ મુક્તિ છે. રાગના ત્યાગે મુક્તિ છે અને શુદ્ધનયના અત્યાગે મુક્તિ છે. આહા..હા...! એના માટે આ પછી વિસ્તાર કર્યો. બે ગાથાઓ (બનાવી). અરે...! પાંચમા આરાના (શ્રોતા) માટે ? એને માટે વસ્તુની સ્થિતિ આ છે. આહા..હા...! જ્યારે પણ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરશે ત્યારે આ વિધિએ જ થશે. જેટલા કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે (એ) 'ભેદવિજ્ઞાનતઃ સિદ્ધાઃ સિદ્ધા યે કિલ કેચન।' અત્યાર સુધી જે મુક્તિને પામ્યા એ બધા ભેદજ્ઞાન (એટલે કે) પરથી (પોતાને) ભિન્ન કર્યો છે. આહા..હા...! 'અસ્યૈવાભાવતો વદ્ધા' (અર્થાત્) ભેદજ્ઞાનના અભાવે બંધાયેલા છે. કર્મના જોરને લઈને બંધાયેલા છે એમ નથી કહ્યું. આ..હા...! 'સમયસાર'માં એ બીજી અપેક્ષા છે.

'અસ્યૈવાભાવતો વદ્ધા' આ..હા..હા...! રાગ અને ભેદથી ભેદ પાડી અને ભેદજ્ઞાન કરે એની મુક્તિ થાય છે. એ ભેદજ્ઞાનના અભાવે (બંધાય છે). આહા..હા...! રાગ અને ભેદના લક્ષે, નિમિત્તના લક્ષે સંસાર થાય છે, એને લઈને રખડવું થાય છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે પણ નિર્વિકલ્પ એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરવો ?

ઉત્તર :- એ થાય, ઈ નિર્વિકલ્પ થઈ જાય. અંતર નિર્વિકલ્પ થાઉં, થાઉં એમેય નથી. એ થાય એની વાત છે. પરથી સંકેલીને અંદર (ગયો) એટલે નિર્વિકલ્પ થઈ ગયો. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે. એ જ કીધું ને ? ભેદનું લક્ષ અને નિમિત્તથી થતા રાગનું લક્ષ છોડી, અભેદના અનુભવમાં આવે એ નિર્વિકલ્પમાં આવ્યો. એ જ કીધું. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ ઉપયોગમાં આવવું.

ઉત્તર :- શુદ્ધ ઉપયોગ અંદરમાં જાય. એ ઉપયોગ શુદ્ધ ત્યાં જ અંદરમાં જાય. આહા..હા...! શુભ-અશુભ ઉપયોગ બહારના લક્ષે થાય અને શુદ્ધ (ઉપયોગ) છે તે અંતરના લક્ષે થાય. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- જે જાતનો પુરુષાર્થ ચારિત્રમાં તે જ જાતનો પુરુષાર્થ સમ્યગ્દર્શનમાં ?

ઉત્તર :- તે જ જાતનો પુરુષાર્થ ચારિત્ર માટે (છે). સ્વના આશ્રય માટે જે પુરુષાર્થ, સમકિત માટે છે એ જ વિશેષ આશ્રય આત્માનો કરવો એ ચારિત્ર છે અને વિશેષ આશ્રય કરવો એ શુક્લધ્યાન (છે). આશ્રય પૂર્ણ થઈ ગયો એ કેવળજ્ઞાન. વાત તો એનો - ત્રિકાળનો આશ્રય કરવો એ છે. આહા..હા...! આવી વાતું છે. લોકો પછી વિરોધ કરે ને ! એકાંત (છે). લોકો (બહારની) પ્રવૃત્તિમાં પડ્યા હોય. ધંધામાંથી નવરા ન થાય, નવરા થાય તો

પછી પ્રવૃત્તિમાં જોડી દે. પૂજા કરો ને ભક્તિ કરો... આહા..હા...! શ્રાવકના છ પ્રકારના કર્તવ્ય છે ને ? દેવપૂજા (આદિ), એમાં જોડી દે.

મુમુક્ષુ :- શ્રાવક તો થા પછી ખ્યાલ આવે.

ઉત્તર :- શ્રાવક થયા વિના એ વિકલ્પ ને પૂજા આદિ છે ક્યાં ? આ..હા...! દેવપૂજા ને એ આવે છે ને ? ગુરુભક્તિ, દાન,.. આહા..હા...! સંયમ એ ક્યારે ? બાપુ ! એ તો હજી સ્વરૂપના આશ્રયે દષ્ટિ થઈ, સ્વરૂપારૂઢ થઈ અને ભેદથી પણ જુદો પડ્યો એને પછી સ્વરૂપમાં ઠરી શકતો નથી ત્યારે એને આવા છ વિકલ્પ આવે. દેવપૂજા, શ્રાવકના છ કર્તવ્ય તરીકે વિકલ્પ આવે. એને વ્યવહારે કર્તવ્ય કહેવાય. આહા..હા...! અહીં તો આવા મોટા મકાન બનાવવા. મોટી મૂર્તિઓ (બનાવવી). ના પાડવી કે એનાથી ધર્મ થાય નહિ. આહા..હા...! કેટલું માણસ ! હો..હા.. થઈ જાય. છવીસ હજાર માણસ ! ગામમાં એમ થઈ ગયું ઓ..હો..હો...! છવીસ હજાર ! આટલા માણસ ! હાથી, માણસ લોકો બહારના ભભકા દેખે. અરે... ભાઈ !

બહારથી તો દષ્ટિ ઉઠાવ, એમાં બહારમાં કાંઈ નથી પણ રાગ થાય ત્યાંથી દષ્ટિ ઉઠાવ અને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિ(જ્ઞાન) ભેદ પડે, એવા ભેદ ઉપરથી દષ્ટિ ઉઠાવ. આહા..હા...! કરવાનું તો આ છે. બહારના ગમે એવા ઠાઠમાઠ હોય (એમાં શું) ?

મુમુક્ષુ :- પુરુષાર્થ તો નિર્વિકલ્પતાનો જ કરવો. ન થાય તો ફરીવાર કરવો.

ઉત્તર :- એનો જ કરવો.

મુમુક્ષુ :- ન થાય તો ફરી કરવો, ન થાય તો ફરીવાર કરવો.

ઉત્તર :- ઈ એક જ (પુરુષાર્થ) કરવો. પૂર્ણ નિર્વિકલ્પ કરવા માટે પણ વારંવાર ત્યાં જ જવું. પહેલી નિર્વિકલ્પતા શરૂ થાય પછી પણ અંદર વલણ થાય, રહ્યા કરે, એ વલણ કરતાં કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન થઈ જશે. વચ્ચે કોઈ ક્રિયા કરે ને આમ કરે તો થાય (એમ નથી). આહા..હા...! વચ્ચે આવે, પૂર્ણ વીતરાગ ન થાય તો વચ્ચે ઘણો કાળ હોય તો રાગાદિ રહે પણ તે બંધનું કારણ છે. એ કંઈ મોક્ષનું - મુક્તિનું કારણ નથી. આહા..હા...! નિર્વિકલ્પતામાં તો શાસ્ત્રનું જ્ઞાનેય કામ ન કરે. આહા..હા...! એ પણ પરલક્ષથી ભેદ પડ્યો. આહા..હા...! એવા જ્ઞાનમાં પોતાને જ્ઞાન માની અને દુનિયાને સમજાવે, કરે એટલે જાણે આનાથી ધર્મ થાય એ પણ ભૂલમાં પડ્યા છે. આહા..હા...!

(અહીંયાં કહે છે) 'શુદ્ધનયનું આવું માહાત્મ્ય છે. માટે શુદ્ધનયના આલંબન વડે...' આહા..હા...! 'જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ઉપજે નહિ ત્યાં સુધી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોએ...' ધર્મા જીવોએ. 'શુદ્ધનય છોડવાયોગ્ય નથી...' આહા..હા...! અંતરમાં ભંડાર ભર્યો છે, પૂર્ણાનંદ (ભર્યો છે), એના ઉપરથી લક્ષ છોડવા જેવું નથી. એનો આશ્રય છોડવા જેવો નથી. જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન (ન) થાય ત્યાં સુધી એનો આશ્રય કરવાયોગ્ય છે, પ્રભુનો આશ્રય કરવા જેવો છે. પર્યાયનો ને રાગનો આશ્રય કરવા જેવો નથી. આહા..હા...!

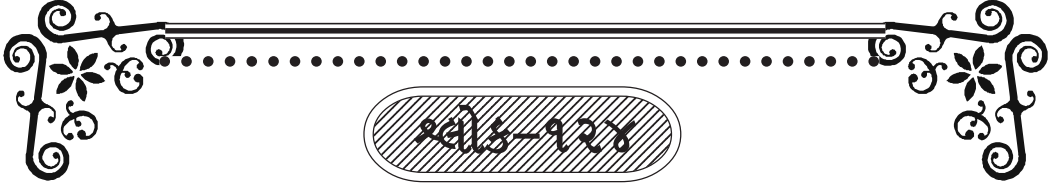
‘એમ શ્રી ગુરુઓનો ઉપદેશ છે.’ લ્યો ! ‘इदम् एव तात्पर्य’ આવ્યું હતું ને ? એટલે કહે છે. ‘अमृतचंद्राचार्यदेव’ (કહે છે), આનું તાત્પર્ય આ છે. પરથી હઠીને સ્વનો – ચૈતન્યનો આદર (કરવો). એ શુદ્ધનયનો ત્યાગ નહિ. ત્યાગ (કરવો તો) વ્યવહારનયનો ત્યાગ (કરવો). શુદ્ધનયનો કોઈ દિ’ ત્યાગ નહિ. શુદ્ધનયના ત્યાગે સંસાર છે, શુદ્ધનયના અત્યાગે મોક્ષ છે. આહા..હા...! એનો આ વિસ્તાર કર્યો છે. મૂળ તો ઈ (શ્લોક) ૧૨૨ (છે) એ જ ઊંચો છે. ‘इदमेवात्र तात्पर्य हेयः शुद्धनयो न हि।’ જોયું ? ‘हेयः शुद्धनयो न हि। नास्ति बन्धस्तदत्यागात्त्यागाद्धन्ध’ બહુ ટૂંકું (કર્તું). શુદ્ધ સ્વભાવનો આદર, એનું પરિણમન એના અત્યાગે મોક્ષ છે. અત્યાગે મોક્ષ છે અને એના ત્યાગે બંધ છે. બહુ ટૂંકું ! માલ (ઘણો) છે.

ત્રિકાળ દ્રવ્યના આશ્રયે, તેના અત્યાગથી મુક્તિ છે. વ્યવહારના ત્યાગથી મુક્તિ છે. વ્યવહારના અત્યાગથી બંધન છે. આહા..હા...! અને શુદ્ધનયના અત્યાગથી મુક્તિ છે. આહા..હા...! બહુ ટૂંકું ! અત્યારે તો આકરું પડે. સાંભળવા મળે નહિ. આ કરો ને છેવટે (એમ કહે), ગુરુની ભક્તિ કરો ! દેવ-ગુરુની ભક્તિ કરો, બસ ! ધુન લગાવો ! ઈ તો રાગ છે. આહા..હા...! એ કંઈ સમ્યગ્દર્શનનું કારણ નથી.

મુમુક્ષુ :- ગુરુની આજ્ઞા કરી (માની).

ઉત્તર :- આજ્ઞા એણે એની કરી જ નથી કે, મારી ભક્તિથી તારું કલ્યાણ થશે એમ કહ્યું નથી. તારી ભક્તિથી તારું કલ્યાણ થશે. એ બધી તો વ્યવહારભક્તિ – રાગ છે. એ તો આવે છે ને ! સિદ્ધભક્તિ ! ઈ નિશ્ચય (ભક્તિ) આવે છે. સિદ્ધભક્તિ, છે નામ સિદ્ધભક્તિ. પણ એ પોતાની સિદ્ધ ભક્તિ છે. આહા..હા...! બીજે ઠેકાણે સિદ્ધભક્તિ આવે છે એ વ્યવહારે (છે). પહેલી નિશ્ચયભક્તિ કહી. ‘ભક્તિ અધિકાર’ ‘નિયમસાર’ ! પહેલી નિશ્ચયભક્તિ કહી, પછી વ્યવહાર સિદ્ધની ભક્તિ વ્યવહારથી (કહી). પછી વ્યવહાર લીધી અને આમાં તો ઈ સિદ્ધની ભક્તિ એટલે કે તારી ભક્તિ એમ. એવું લીધું છે. આ..હા...! એવી ગાથા આવે છે.

‘सिद्ध समान सदा पद मेरो’ આ..હા...! સદાય શુદ્ધ ચૈતન્ય એકલો પવિત્રનો ધામ, ઈ પવિત્ર પુરુષોએ પવિત્રના ધામને ધ્યાનમાં લેવું. આહા..હા...! એના ધ્યાનનો વિષય પૂર્ણ પવિત્રતા લેવો. એના ધ્યાનનો વિષય ધ્યાનની પર્યાય પણ નહિ. આહા..હા...! આવું છે.

(મન્દાક્રાન્તા)

રાગાદીનાં ઝગિતિ વિગમાત્સર્વતોઽપ્યાસ્રવાણાં
નિત્યોદ્યોતં કિમપિ પરમં વસ્તુ સમ્પશ્યતોઽન્તઃ ।
સ્ફારસ્ફારૈઃ સ્વરસવિસરૈઃ પ્લાવયત્સર્વભાવા-
નાલોકાન્તાદચલમતુલં જ્ઞાનમુન્મગ્નમેતત્ ॥૧૨૪ ॥

હવે આસ્રવોનો સર્વથા નાશ કરવાથી જે જ્ઞાન પ્રગટ થયું તે જ્ઞાનના મહિમાનું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [નિત્ય-ઉદ્યોતં] જેનો ઉદ્યોત (પ્રકાશ) નિત્ય છે એવી [કિમ્ અપિ પરમં વસ્તુ] કોઈ પરમ વસ્તુને [અન્તઃ સમ્પશ્યતઃ] અંતરંગમાં દેખનારા પુરુષને, [રાગાદીનાં આસ્રવાણાં] રાગાદિક આસ્રવોનો [ઝગિતિ] શીઘ્ર [સર્વતઃ અપિ] સર્વ પ્રકારે [વિગમાત્] નાશ થવાથી, [एतत् જ્ઞાનમ્] આ જ્ઞાન [उन्मग्नम्] પ્રગટ થયું - [સ્ફારસ્ફારૈઃ] કે જે જ્ઞાન અત્યંત અત્યંત (-અનંત અનંત) વિસ્તાર પામતા [સ્વરસવિસરૈઃ] નિજરસના ફેલાવથી [આ-લોક-અન્તાત્] લોકના અંત સુધીના [સર્વભાવાન્] સર્વ ભાવોને [પ્લાવયત્] તરબોળ કરી દે છે અર્થાત્ સર્વ પદાર્થોને જાણે છે, [અચલમ્] જે જ્ઞાન પ્રગટ થયું ત્યારથી સદાકાળ અચળ છે અર્થાત્ પ્રગટ્યા પછી સદા એવું ને એવું જ રહે છે - ચળતું નથી, અને [અતુલં] જે જ્ઞાન અતુલ છે અર્થાત્ જેના તુલ્ય બીજું કાંઈ નથી.

ભાવાર્થ :- જે પુરુષ અંતરંગમાં ચૈતન્યમાત્ર પરમ વસ્તુને દેખે છે અને શુદ્ધનયના આલંબન વડે તેમાં એકાગ્ર થતો જાય છે તે પુરુષને, તત્કાળ સર્વ રાગાદિક આસ્રવભાવોનો સર્વથા અભાવ થઈને, સર્વ અતીત, અનાગત ને વર્તમાન પદાર્થોને જાણનારું નિશ્ચળ, અતુલ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. તે જ્ઞાન સર્વથી મહાન છે, તેના સમાન અન્ય કોઈ નથી. ૧૨૪.

શ્લોક ૧૨૪ ઉપર પ્રવચન

‘હવે, આસ્રવોના સર્વથા નાશ કરવાથી જે જ્ઞાન પ્રગટ થયું તે જ્ઞાનના મહિમાનું કાવ્ય કહે છે :-’ લ્યો ! ૧૨૪ (કળશ).

(મન્દાક્રાન્તા)

રાગાદીનાં જ્ઞગિતિ વિગમાત્સર્વતોઽપ્યાસ્રવાણાં
નિત્યોદ્યોતં કિમપિ પરમં વસ્તુ સમ્પશ્યતોઽન્તઃ ।
સ્ફારસ્ફારૈઃ સ્વરસવિસરૈઃ પ્લાવયત્સર્વભાવા-
નાલોકાન્તાદચલમતુલં જ્ઞાનમુન્મગ્નમેતત્ ॥૧૨૪ ॥

[નિત્ય-ઉદ્યોતં] ભગવાનઆત્મા ! નિત્ય જેનો ઉદય છે, જેનો નિત્ય ત્રિકાળ ઉદય છે. આ..હા...! એવી જે આત્મા ચીજ, ચૈતન્યથી ભરેલી ઝળહળ જ્યોતિ નિત્ય વસ્તુ છે. પરમાત્મસ્વરૂપથી ભરેલી પરમઆત્મા એટલે પરમ સ્વરૂપથી ભરેલી પરમાત્મ સ્વરૂપ. આહા..હા...! એવી કોઈ ચીજ નિત્ય છે.

‘એવી...’ [કિમ્ અપિ પરમં વસ્તુ] ‘કોઈ પરમ વસ્તુને...’ આ રીતે કોઈ પરમ વસ્તુને એટલે આત્માને. આ..હા...! [અન્તઃ સમ્પશ્યતઃ] ‘અંતરંગમાં...’ સમ્યક્ પ્રકારે દેખનારા પુરુષને...’ સમ્યક્ છે ને ? [સમ્પશ્યતઃ] છે. [સમ્પશ્યતઃ] છે ને ? એટલે કે દેખવાનું લીધું. [અન્તઃ સમ્પશ્યતઃ] ત્યાં (એનો અર્થ) અંતરંગમાં દેખનારને, સમ્યક્ નહિ. ‘અંતરંગમાં દેખનારા પુરુષને...’ ભગવાન જે આત્મા બીજાને દેખે છે એ દેખનારાને દેખતા... આહા..હા...! જેની દશામાં પરનું દેખાવું થાય છે તે દશામાં સ્વને દેખે. આહા..હા...! હજી સમ્યગ્દર્શન કેને કહેવું એની ખબરું ન મળે અને સાધુ નામ ધરાવે. આહા..હા...!

નિત્ય ઉદ્યોત છે એવી પરમવસ્તુને ‘અંતરંગમાં દેખનારા પુરુષને રાગાદિ આસ્રવોનો...’ [જ્ઞગિતિ] તે રાગાદિનો ત્યાગ શીઘ્રતાથી થાય છે. આહા..હા...! વીતરાગ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા ત્રિકાળ વીતરાગ સ્વરૂપ જ છે. આહા..હા...! તેને દેખનારાઓ. ત્રિકાળી વીતરાગી સ્વરૂપ પ્રભુ છે. ત્રિકાળ વીતરાગ સ્વરૂપ છે. એવા આત્માને દેખનારાઓ. આ..હા..હા...! આસ્રવોથી ‘શીઘ્ર સર્વ પ્રકારે...’ આસ્રવથી શીઘ્ર તો ઠીક પણ સર્વ પ્રકારે (એમ કહ્યું). (એટલે કે) કોઈ અંશ ન રહે. આ..હા...!

‘સર્વ પ્રકારે નાશ થવાથી...’ આસ્રવનો સર્વ પ્રકારે નાશ થવાથી. આહા..હા...! [एतत् જ્ઞાનમ્] ‘આ જ્ઞાન...’ એટલે આત્મા. [उन्मग्नम्] આવ્યું. [उन्मग्नम्] બાહ્ય ‘પ્રગટ થયું...’

નિમગ્નમાં અંદર સમાઈ ગયું. આ પ્રગટ થયું. આહા..હા...! ઉન્મગ્ન, નિમગ્ન બે નદી છે ને ! આપણે આવી ગયું ને ! ઉન્મગ્ન. સવારમાં ઉન્મગ્ન. પર્યાયદષ્ટિથી જોવે તો ઉન્મગ્ન. દ્રવ્યદષ્ટિથી જોવે તો નિમગ્ન છે. આહા..હા...! રાગાદિ આસ્રવોનો ‘નાશ થવાથી, આ જ્ઞાન પ્રગટ થયું...’ [સ્ફારસ્ફારૈઃ] આ..હા..હા...! [સ્ફારસ્ફારૈઃ] નો અર્થ ? અત્યંત અત્યંત. [સ્ફારસ્ફારૈઃ] નો અર્થ અત્યંત અત્યંત. ચૈતન્યજ્યોતિનો જ્યાં આશ્રય લીધો ત્યારે અત્યંત અત્યંત પર્યાયમાં પ્રગટ થાતું જાય છે. આ..હા...! એવો ‘અત્યંત અત્યંત (—અનંત અનંત)...’ [સ્ફારસ્ફારૈઃ] નો અર્થ કર્યો.

‘વિસ્તાર પામતા...’ જ્ઞાનની પર્યાયની વિશાળતા પ્રગટ થતાં. [સ્વરસવિસરૈઃ] ‘નિજરસના ફેલાવથી...’ આનંદના ફેલાવથી, વિસ્તારથી જ્ઞાન જ્યાં આસ્રવરહિત થઈને પૂર્ણપણાને પ્રાપ્ત થયું, ત્યારે પોતાના નિજ આનંદના રસથી ફેલાણું. જ્ઞાન તો પૂર્ણ થયું પણ અતીન્દ્રિય આનંદનો રસ ફેલાણો. જ્ઞાન સાથે અતીન્દ્રિય આનંદ આવ્યો. આહા..હા...! ‘નિજરસના ફેલાવથી લોકના અંત સુધીના સર્વ ભાવોને...’ આહા..હા...! ‘તરબોળ કરી દે છે...’ એટલે કે જાણે છે. આહા..હા...! એ જ્ઞાન જ્યાં અંતર પૂર્ણ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થયું, પૂર્ણ સ્વરૂપને આશ્રયે, પૂર્ણ સ્વરૂપને આશ્રયે પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રગટ થયું એ લોકાલોક પૂર્ણને તરબોળ કરી દે (છે). તરબોળ (કરી દે છે) એટલે એને જાણી લે છે. આહા..હા...! કોઈ વસ્તુ બાકી રહેતી નથી. તરબોળ કરી દે છે, જાણી લે છે.

[અચલમ્] જે જ્ઞાન ‘પ્રગટ થયું ત્યારથી સદાકાળ અચળ છે...’ જે જ્ઞાન કેવળ થયું એ તો થયું એ થયું. સાદિ અનંત અચળ છે. આહા..હા...! એવી એવી પર્યાયની અનંતી શક્તિઓનો સાગર છે ઈ. આહા..હા...! એક પર્યાય એક ગુણની, એવી અનંતી પર્યાય અનંત ગુણની. ‘જે જ્ઞાન પ્રગટ થયું ત્યારથી સદાકાળ અચળ છે અર્થાત્ પ્રગટ્યા પછી સદા એવું ને એવું જ રહે છે...’ જે સ્વરૂપ પ્રગટ્યું એ એવું ને એવું રહે છે. સોળ આને જેમ સોનું પ્રગટ્યું એમ આ પૂર્ણ આનંદ ને પૂર્ણ જ્ઞાન જે પ્રગટ્યું (એ) એવું ને એવું રહે છે. ‘સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખ’ ‘સદા એવું ને એવું જ રહે છે – ચળતું નથી, અને...’ [અતુલં] ‘જે જ્ઞાન અતુલ છે...’ આહા..હા...! જેને કોઈ ઉપમા આપી શકાતી નથી એવું અતુલ છે.

‘જેના તુલ્ય બીજું કોઈ નથી.’ એવું એ જ્ઞાન આસ્રવરહિત થતા અનાસ્રવી ભગવાનઆત્મા, એનો આશ્રય લેતા પૂર્ણ અનાસ્રવી દશા થાય છે ત્યારે આસ્રવ જરીયે રહેતો નથી. પણ એ પૂર્ણને જાણે અને અનંત આનંદને ફેલાવતું જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. અનંત જ્ઞાન અને અનંત આનંદ – બે. સાથે અનંત આનંદ – સુખ પણ પ્રગટ્યું. એકલું જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન સાથે અતીન્દ્રિય આનંદ પણ ફેલાણો. આહા..હા...! ‘જેના તુલ્ય બીજું કોઈ નથી.’ લ્યો ! આ..હા...!

ભાવાર્થ છે. ‘જે પુરુષ અંતરંગમાં ચૈતન્યમાત્ર પરમ વસ્તુને દેખે છે અને શુદ્ધનયના આલંબન વડે તેમાં એકાગ્ર થતો જાય છે તે પુરુષને, તત્કાળ સર્વ રાગાદિક આસ્રવભાવોનો સર્વથા અભાવ થઈને, સર્વ અતીત, અનાગત ને વર્તમાન પદાર્થોને જાણનારું નિશ્ચળ, અતુલ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. તે જ્ઞાન સર્વથી મહાન છે, તેના સમાન અન્ય કોઈ નથી.’ વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)